

Naturplaners betydning for den fremtidige forvaltning af godslandskaberne

Hvordan skabes der samspil mellem det effektive landbrug og en fornuftig forvaltning af natur, landskaber og kulturminder?

Igennem tiderne har godsernes udvikling i høj grad præget det omkringliggende landskab. Lige fra de første skovrydninger, skiftende tiders bygningsværker over landboreformernes udskiftning af fæstebøndernes gårde til det nye årtusindes overvejelser omkring det multifunktionelle landbrug. Et landbrug, der udover den traditionelle produktion, også medvirker i "produktionen" af kvalitet i form af en alsidig natur med flere værdifulde levesteder for det vilde dyre- og fugleliv, smukke landskaber, historiske bygningsværker og andre rekreative værdier. I løbet af de senere år er der derfor kommet større og større fokus på landbrugets rolle som naturforvalter. De større godsets rolle som naturforvaltere er særlig vigtig, da de ofte omfatter et helt lokalområde med mange forskellige og værdifulde naturtyper og kulturminder.

Hagenskov Gods

Et typisk godslandskab finder man på det vestfynske Hagenskov, som i dag ejes af Hofjægermester Britta Schall Holberg. Godset er beliggende ved Ebberup, ca 8 km sydøst for Assens. Til Hagenskov hører der et samlet jordtilliggende på 290 ha. Heraf er 210 ha landbrugsjord bortforpagtet til en nabolandmand.

Landskabet omkring Hagenskov er præget af store åbne markflader med enkelte større eller mindre remiser og vandhuller. De omkringliggende skove, som siden 1854 har tilhørt Wedellsborg Gods, er fordelt omkring Hagenskovs landbrugsarealer, så de fleste marker støder op til et skovstykke og derved skaber en værdifuld randeffekt for mange dyre- og fuglearter.

Mod syd munder godset ud i et større lavtliggende område, der er sivbevokset, og grænser op til det fredede fed ved Å strand (Lillebælt). 5 km syd for dette område ligger halvøen Helnæs med den fredede Helnæs Made. Det velbevarede godslandskab omkring Hagenskov betød, at Fyns Amt efter en undersøgelse af 123 fynske hovedgårde i 1996 vurderede Hagenskov og 17 andre fynske hovedgårdsejerlav til at rumme særlige kulturhistoriske bevaringsinteresser.

Naturplaner

Siden Britta Schall Holbergs far, Preben Caroc Schall Holberg fredede Hagenskov og dets omgivelser i 1973, har man på stedet været meget bevidste om pleje og bevarelse af det karakteristiske godslandskab og de naturtyper, der findes i det. Derfor var det meget kærkomment, da Landbrugets Rådgivningscenter m.fl. i 2001 lancerede konceptet Naturplaner.

Som et resultat af Wilhjelm-udvalgets rapport "En rig natur i et rigt samfund" udviklede Landbrugets Rådgivningscenter i Skejby, Danmarks Miljøundersøgelser samt Skov- &

Naturstyrelsen et værktøj til frivilligt og aktivt at inddrage naturpleje i landbrugsdriften. Naturplanskonceptet giver jordbrugeren et overblik over, hvilke naturtyper der findes på ejendommen, og hvad de betyder for den øvrige flora og fauna, hvordan de vedligeholdes og eventuelt kan udbygges og indpasses i det omgivne landskab. Desuden indeholder en naturplan også anvisninger på, hvordan negative påvirkninger fra landbrugsdriften forebygges samt mulige støtteordninger i forbindelse med naturpleje og naturbeskyttelse. Samtidig giver naturplanen jordbrugeren et indblik i, hvilke kulturminder, der findes på hans ejendom, deres betydning for området samt, hvordan de plejes og bevares for eftertiden.

En naturplan udarbejdes ud fra jordbrugerenes egne ideer og ønsker for hans ejendom og er bygget op over "Brandmandens lov", hvilket vil sige, at ejendommen gennemgås på samme måde, som en brandmand slukker en ildebrand. Først finder man ud af, hvor på ejendommen, der er oprindelig natur, hvordan den bevares, og hvordan den kan beskyttes mod uheldige påvirkninger fra landbrugsdriften. Dernæst finder naturplanskonsulenten ud af, om der er forsømte naturtyper, som kan genoprettes og hvor der kan etableres nye naturtyper, eventuelt i forbindelse med eksisterende natur. Det er vigtigt, at jordbrugeren involveres i naturplanen fra starten, så den ikke ender i en skrivebordsskuffe, men bliver starten på en dynamisk proces.

I foråret 2003 afsatte Direktoratet For Fødevarerhverv en pulje på 20 mio. kr. til pilotprojekter om Naturplaner og græsningsselskaber med henblik på formidling og demonstration. Herfra søgte Britta Schall Holberg i samarbejde med sin landboforening Patriotisk Selskab om tilskud til udarbejdelse af en naturplan for Hagenskov gods og de omkringliggende skove. Udgangspunktet for naturplanen var Britta Schall Holbergs ønske om en kortlægning af naturen på Hagenskov samt en plan for bevarelse af det karakteristiske godslandskab. Naturplanen blev udarbejdet i august 2003 af seniormiljøkonsulent Søren Schmidt Thomsen, Patriotisk Selskab med Natur- og vildtplejerådgiver Kristian Kølln tilknyttet som ekstern naturplanskonsulent.

Kulturhistorisk landskabsanalyse

Som et led i udarbejdelse af naturplanen for Hagenskov blev Fyns Amts kulturhistoriske medarbejder *Ellen Christensen Dalsgaard* bedt om at udarbejde en kulturhistorisk landskabsanalyse af godsets område. Formålet med landskabsanalysen var en belysning af Hagenskavs kulturmiljø ved at afdække elementer af menneskers virke på stedet igennem århundreder. På Hagenskov strækker de menneskelige spor sig helt fra oldtiden og op til vores tid. Mange af stednavnene kan derfor relateres til godsets historie. Syd for det gamle voldsted ligger Soldatermaden, som er en meget smuk skoveng. Navnet antyder, at området i middelalderen blev brugt som øvelsesplads for borgens soldater og til græsning for deres heste. Netop afgræsning er meget vigtig for bevarelse af denne skoveng, da den ellers vil springe i skov. I dag er området udlejet til en kvæglandmand og i naturplanen anbefales det, at denne afgræsning fortsættes.

Bevarelsen af Soldatermaden besværliggøres af en konflikt mellem Fyns Amts udpegning af engområdet som omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3 og Skov- og Naturstyrelsens deklaration fra 1997, der udpeger de omkringliggende skove til urørt skov. Der er dog truffet aftale om, at afgræsningen forsættes for at sikre bevarelse af engområdet, der er ved at blive en sjælden naturtype i Danmark, på grund af den manglende afgræsning.

Soldatermaden: I baggrunden af billedet, udenfor indhegningen, ses resultatet af manglende afgræsning - begyndende tilgroning i pilekrat

Teglskoven, som ligger sydøst for Hagenskov, har tidligere rummet vådområder, som leverede tørv som brændsel til godsets eget teglværk. Teglmærken ved siden af skoven antyder, at her blev der udgravet ler til teglværket. Efter at udgravningen af ler blev indstillet, blev udgravningerne naturligt forvandlet til små vandhuller. Disse huller henligger i dag som værdifulde vandmiljøer for markens dyreliv og som variation i den ellers ensartede markflade. Vandhullerne har derfor høj prioritet i naturplanen og det anbefales, at disse sikres mod tilgroning ved jævnlig nedskæring af pil og siv. Vandmiljøet må også beskyttes mod forurening fra den omkringliggende mark, ved at udlægge 10 meter brede dyrkningsfrie bræmmer mellem marken og vandhullet.

Hagenskovs ejere

Hagenskovs skiftende ejere har hver især sat deres præg på godset og dets omgivelser. Mest markant er sporene efter Niels Ryberg, der i 1700-tallet havde stor succes med handel og godsdrift. I 1775 byggede han den nuværende hovedbygning i klassicistisk stil og i 1780'erne inddrog Ryberg det gamle voldsted i et romantisk haveanlæg. Voldstedet blev tilplantet med lindetræer, som i de første år formentlig har været formklippet som de nu fjernede træer på Kgs. Nytorv i København. Ud fra et arkæologisk synspunkt var denne tilplantning et væsentligt indgreb i voldstedet, men Rybergs brug af voldstedet har også sin plads i historien. Denne problemstilling tages der hensyn til i naturplanen ved at tilråde en opstamning af lindetræerne og fjernelse af al bundvegetation ved slåning eller afgræsning. Derved forstærkes indtrykket af voldstedet samtidig med, at de gamle lindetræer bevares. Mellem det nuværende Hagenskov og det gamle voldsted strækker sig et lavt engområde, der i dag henligger som brakareal. I naturplanen indgår der overvejelser om i samarbejde med Fyns Amt, at omdanne dette engområde til en vådeng, der afgræsses i sommerhalvåret. Dermed kunne det meget smukke engdrag komplementere den sammenhæng, der allerede i dag er mellem haveanlægget og voldstedet.

Det gamle voldsted: Ved opstamning af lindetræerne og fjernelse af bundvegetation vil voldstedet komme til at fremstå tydeligere, samtidig med at de gamle træer bevares.

Naturplaners betydning for Kulturhistorien i godslandskaberne

I naturplanen for Hagenskov indgår der 29 naturelementer, der på en eller anden måde kan relateres til godsets kulturhistorie. Det understreger betydning af, at en kulturhistorisk landskabsanalyse indgår i forberedelserne til en naturplan, så de enkelte naturelementers rolle i kulturhistorien kendes, når målene for naturplanen fastlægges. Ved udarbejdelse af en naturplan får jordbrugeren overblik over naturen og kulturhistorien på ejendommen og derved skabes der samspil mellem det effektive landbrug og en bæredygtig naturforvaltning. I den fremtidige forvaltning af natur og kulturhistorie i det åbne land forventes det derfor, at naturplaner får en afgørende rolle som planlægningsværktøj for jordbrugeren og hans naturplanskonsulent. Ved at jordbrugeren inddrages i naturplanen, vil han eller hun komme til at føle større medansvar for naturforvaltningen på sin ejendom og derved bliver det i højere grad muligt at basere den fremtidige naturforvaltning på frivillighed og ansvarsfølelse, både hos ejere og bevilgende myndigheder, frem for love og bekendtgørelser.

Seniormiljøkonsulent
Søren Schmidt Thomsen
Patriotisk Selskab

Natur- og Vildtplejerådgiver
Kristian Kølln
AgroNatur

Læs mere om naturplanen [her](#)